

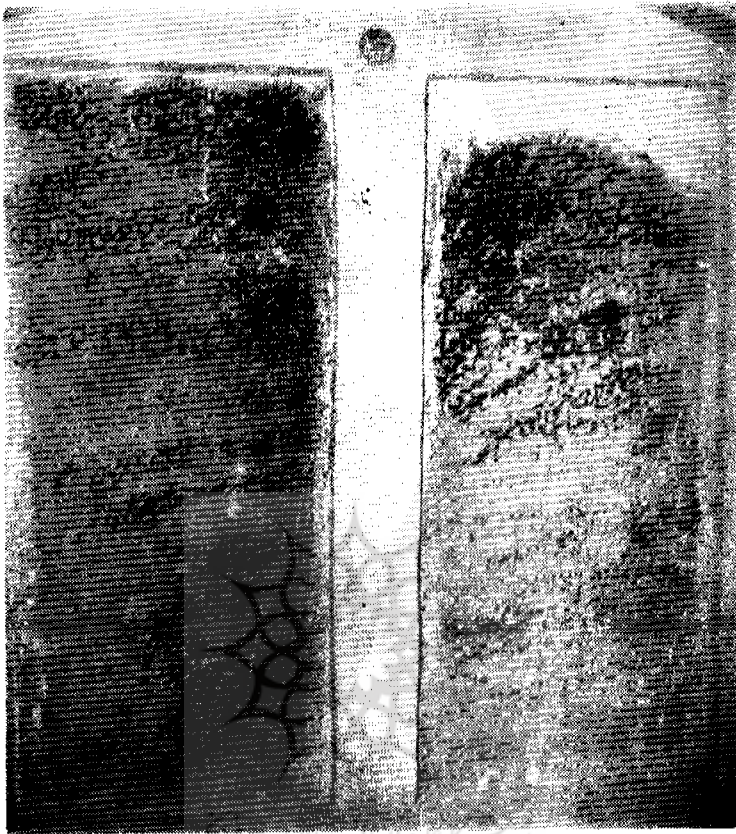
ولی این بنا را چندین
عظمتی نبود بعدها بدفعات
اشخاص عدیده بر بنای
اول افزودند هر کس
چیزی علاوه و ملحق نمود
مثلا کتیبه غربی و شبستان
شمالی را با منار خواجه
وند ، ابو سعید سمنانی
و خواجه نظام الدین در
عهد سلطنت سنجر سلجوقی
ساختند و شبستان جنوبی
را شیخ رکن الدین علاء
الدوله سمنان در زمان
وزارت ارغون خان بنا
نمود و چون خرابی بهم
رسانیده بود در زمان خاقان
خلدآشیانی فتحعلی شاه
طاب ثراه ذوالفقار خان
سمنانی به تجدید آن
پرداخت مسجد شرقی را
خواجه کیقباد بن ملک
شرف الدین سمنانی ساخته
و ایوان متصل به کتیبه را

عبدالرفیع حقیقت
(رفیع)

دو فرمان تاریخی از دوران صفویه در مسجد جامع سمنان

مسجد جامع سمنان یکی
از مساجد بسیار قدیمی
و کهن ایران است که در
طول زمان چندین مرتبه
خراب و بعد تعمیر و ساخته
شده و تغییراتی نیز در آن
به وجود آمده است ولی
در حال حاضر در مسجد
مذکور آثار دوره سلجوقی
دیده میشود .

مرحوم صنیع الدوله
در کتاب میرآت البلدان
در باره ساختمان مسجد
جامع سمنان مینویسد :
(گویند در زمان حضرت
امیر المؤمنین علی بن
ابیطالب علیه السلام آن
حضرت فرمودند که از
کوفه تا بخارا هزار و یک
مسجد بنا کنند در زمان
حکومت عبدالله بن عمر -
اعیان سمنان مسجد جامع
حالیه این بلد را ساختند

تصویر فرمان
شاه سلطان
حسین صفوی
که در سمت
راست ایوان
مسجد جامع
سمنان نصب
است

خواجه عزالدین محمد بالیچه سمنانی وزیر شاه رخ بنا کرده است. خلاصه وضع این مسجد به وضع مساجد اهل سنت شبیه است مناره بلند دارد و وقفنامه مسجد در دو صفحه سنگ مرتم و بدیوار نصب است مقصود این مسجد مربع متساوی الاضلاع و چهارده قدم در چهارده قدم میباشد از نافع گنبد مقصود تقریباً چهارده ذرع و ارتفاع ایوان مقصود بیست ذرع است .

در بالای ایوان کتیبه ایست که معلوم میدارد ایوان مذکور در زمان شاه رخ شاه تیموری در رجب سال ۸۲۸ هجری به همت وزیر وی خواجه عزالدین محمد بالیچه سمنانی ساخته شده است ، در ایوان این مسجد چند لوح سنگی نصب است که متن فرمان پادشاهان صفوی است که طبق معمول آن زمان بر روی سنگ

تصویر فرمان
سام میرزای
صفوی معروف
به شاه صفی
که در سمت
چپ ایوان
مسجد جامع
سمنان نصب
است .

حك نموده و برای اطلاع عموم در مساجد نصب مینمودند در بین الواح مذکور دو فرمان از نظر موضوع و مطلب بسیار جالب توجه و مورد اهمیت است که به ذکر آنها میبادرت میشود . (۱)

فرمان اول مربوط به دوره سام میرزا صفوی معروف به شاه صفی است که یکسال بعد از مرگ شاه عباس کبیر یعنی در سال ۱۰۳۹ هجری قمری صادر شده است از متن این فرمان مهم تاریخی که در باره اخذ مالیات ناحیه سمنان نوشته شده و در سمت چپ ایوان نصب شده است چنین استنباط می گردد که در زمان

۱ - برای اطلاع بیشتر در این مورد رجوع شود به تاریخ سمنان تألیف

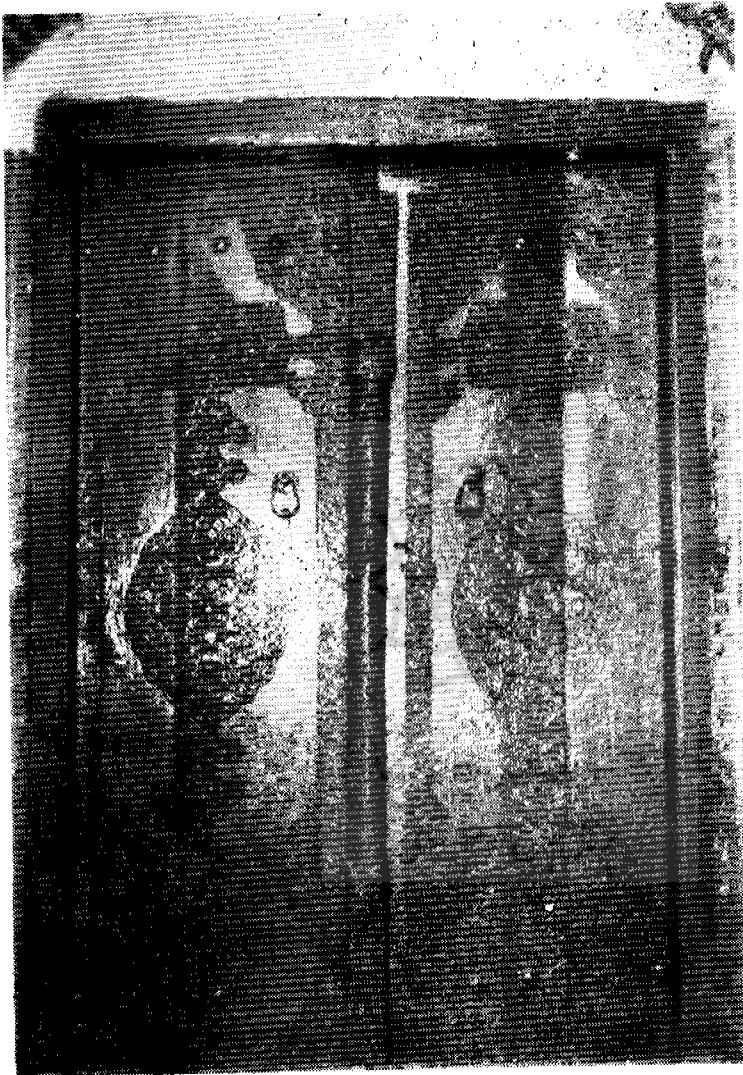
نگارنده .

سلطنت شاه عباس کبیر به مردم سمنان بعلت داشتن مذهب تشیع از بابت مالیات نقدی سالانه پنج یک تخفیف داده بودند .

قطعه مردم سرخه سمنان که در ۲۰ کیلومتری جنوب غربی سمنان واقع است از تخفیف مقرر برخوردار نبودند و آنهم بطوریکه در متن فرمان ذکر شده - است بعلت مذهب تسنن مردم آن قریه بوده است (لازم به تذکر است که مردم

نمای قسمتی
از ایوان
مسجد جامع
سمنان

نمای در
شمالی مسجد
جامع سمنان
با کنده کاری
های زیبا

قریه سرخه بعد ازین تاریخ به مذهب تشیع گرویده بطوریکه در حال حاضر حتی يك نفر سنی در آنجا وجود ندارد) مطلبی که مورد توجه میباشد اینکه پادشاهان دوره اول صفوی عموماً برای بسط و گسترش مذهب تشیع و يك پارچگی

فکری و سیاسی مردم کشور ایران در مقابل خطر عظیم و پر اهمیت دولت سنی مذهب عثمانی در تمام ولایات ایران این کار را نموده اند ولی فرمان صریحی در این مورد آنهم به این روشنی در جای دیگر یافته نشده است .

فرمان مذکور در تأکید فرمان شاه عباس کبیر صادر شده است و متن آن چنین است :

هوالة سبحانه .. الملك الله .. یا محمد و یا علی فرمان همایون شرف نفاذ یافت آنکه چون توجه خاطر خاطر مددات اثر و تعلق ضمیر مرحمت گستر بترقیه حال و فراغبال کافه برایا که ودایع بدایع حضرتند علی الخصوص شمیمان و محبان خاندان طیبین و طاهرین بدرجه اعلی و مرتبه قصوی است و در زمان فرخنده نشان نواب گیتی ستان فردوس مکان جنت آشرانی (از اینجا بیالا رفته و در آنجا نوشته جد بزرگوارم طاب ثراه) نقدی ولایات شیمه عراق بموجب حکم لازم الاتباع گیتی ستانی (از اینجا نیز بیالارفته و در آنجا نوشته شاه بابام - اما اناراله برهانه موافق دستور العمل آن اعلیحضرت شاه جمجاه جنت مکان علیین آشیانور مقرر شده بود که در دفاتر عمل نموده و عمل کرده دیناری پنج دینار را از ابتداء توشقان ثیل سال سابق بر طرف نمایند و دوازده يك ایام رمضان المبارک مجال مذکوره نیز از ابتداء توشقان ثیل سابق بتخفیف مقرر شد در معامله بیچین کذا ثیل چون تشیع ارباب و اهالی و رعایا الکااه سمنان سمت ظهور یافته حسب فرمان نواب گیتی ستانی مال دوازده يك رمضان مجال مذکور نیز به تخفیف و تصدق مقرر شده و در نیولا ارباب و اهالی و اعیان ولایات مزبور سیما سبادت و نجات پناه شریعت دستگاہ نظاما للسیاده والشریعه عبدالواسع و رفعت پناه عزت و معالی دستگاہ حاجی الحرمین الشرفین نظاما میرزا ابوطالبا و سیادت نجابت پناه نتیجه السادات العظام شمسامیر محمد طاهر اور رفعت پناه عزت دستگاہ توفیق آثاری حاجی الحرمین آقاملکی بدر گاه جهان پناه آمده بسعادت بساط بوسی مجلس بهشت آئین استعمار یافته استدعا نمودند که چون در زمان نواب گیتی ستان فردوس مکان تشیع ایشان بدرجه وضوح و ظهور پیوسته دوازده يك ایام رمضان ایشان نیز بدستور مجال شیمه بتخفیف مقرر گشته تبولداریان

و همه ساله داران موافق عمل شیعه دستور العمل زمان اعلیحضرت شاه جمجاه جنت مکان علیین آشیانی با ایشان عمل نموده دیناری پنج دینار طلب نمایند .

ایجاباً لمسئولهم بنا بر ظهور تشیع ارباب و اهالی و سواحب و عجزه و رعایاء الکاء مزبور توجه خاطر اشرف بترقیه حال ایشان و شفقت مرحمت بیدریغ شاهانه درباره اهالی و اعیان و عجزه الکاء مذکور فرموده از ابتداء سه ماهه بیلان ثیل مقرر فرمودیم که مستوفیان عظام کرام دیوان اعلاء مال نقدی و بلده و بلوکات الکاء مذکور را سوای قریه سرخه موافق دستور العمل زمان شاه جنت مکان علیین آشیانی که در محال شیعه معمول است در دفاتر عمل نموده دستور العمل دیناری پنج دینار را بر طرف نمایند که موجب رفاه حال و فراغ بال شعبیان گشته و در دعا گوئی دوام دولت روز افزون افزایشند و مشوبات آن بروح پرفروش آن حضرت فردوس منزلت و روزگار فرخنده آثار همایون ما عاید گردد حکام و تبولداران الکاء مذکور موافق عمل کرد شیعه با عجزه و رعایا و ولایت سمنان سوای قریه سرخه عمل نموده دیناری پنج دینار طلب ندارند و همه ساله داران بهمین دستور عمل نموده طلبی ننمایند و از مواجب همساله خود بر طرف دانسته بدیوان آمده آنچه کسر نموده باشد عوض از دیوان باز یسافت نمایند و اکثر تیولداران بر سنن احداث نمایند بملت رسوم داروغگی که داخل احکام ایشان شده باشد و بمواجب حساب شود طلبی ننمایند و ارباب و اهالی و عجزه اعیان و رعایا و زیر دستان آن ولایت برین عطیه والا که دانسته درباره ایشان سمت ظهور یافت مسرور و شادمان بوده آثار بهجت و شادمانی بظهور آورند و آرزوی امیدواری تمام و استظهار ما لا کلام بتکثیر زراعت و عمارت و آبادانی کوشیده در مراسم دعا گوئی ثبات و بقای دولت ابد پیوند افزایشند و صورت این حکم همایون را بر سنگی نقش کرده در مسجد جامع و محل مرتفع که منظور انظار خلایق باشد نصب نمایند و درین باب قدغن دانسته هر ساله حکم مجدد نطلبند و چون پروانچه بمهر اشرف رسد اعتماد نمایند تحریر افی شهر جمادی الثانی ۱۰۳۹ (هزار و سی نه) .

متن فرمان دوم که در سمت راست ایوان مسجد جامع سمنان نصب است مربوط به دوره سلطنت سلطان حسین صفوی است که در سال جلوس خود یعنی ۱۱۰۶ هجری قمری برای حاکم خواروسمنان نوشته و در آن تأکید نموده است که اهالی آن سامان را از قمار و سایر مجرمات بازدارد و عموم عاصیان و بدکاران را در حضور ریش سفیدان توبه دهد و چنانچه از عمل خود منصرف نشوند در انتظار عامه حدبزنند مخصوصاً در آخر فرمان نوشته شده است که اهالی و اوباش را از کبوتر پرانی و کرک دوانی و نگاه داشتن گاو و قوچ و سایر حیوانات جهت جنگ و پر خاش ممنوع ساخته و متن فرمان را بر سنگ نقش نموده و در مسجد جامع نصب نمایند.

اکنون متن فرمان دوم .

بسم الله الرحمن الرحيم .. حکم جهان مطاع شد آنکه عالی جاه حاکم خواروسمنان بشفقت شاهانه سرافراز گشته بدانند که چون از هنگامی که مهره انجم بر تخته زرنگار فلک آبگون بدست قضاچیده و کعبتین عاج نیرین جهت تحصیل نقدهمادت کونین بنقش شش جهت گردیده گنجور گنجینه وجود بمؤدای حقانیت اقتضای قل اللهم مالک الملك تؤتی الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء وتزمن تشاء بیدک الخیر انک علی کل شیئی قدیر درهم و دینار تمام عیار دولت و اعتبار وزرده دهی پادشاهی و فرماندهی عرصه روزگار را جهت این دودمان خلافت و امامت و خاندان نبوت و ولایت در مخزن هستی در کمال تیز دستی محفوظ و مضبوط داشته جهت سپاس این نعمت بی قیاس و ادای شکر این عارفه محکم اساس درینمهد سعادت مهد که عذرای دولت روزافزون در آغوش و لیلای سلطنت ابد مقرون دوش بدوش و اولین سال جلوس میمنت ما نوس و اوان شگفتنای گلشن آمال عامه نفوس است همت صافی طویت معدلت گستر و ضمیر منیر مهراضات شریعت پرورد بحکم آیه وافی هدایه الذین ان مکناهم فی الارض اقاموا الصلوة و اتوا الزکوة و امروا بالمعروف و انهوا عن المنکر باجرای او امر و نواهی خالق کل عالم و خاتم انبیاء و رسل بفرجای صدق انتمای اطیعوا الله و اطیعوا الرسول لعلکم تفلحون معطوف و مصروف داشته امر عالم مطیع شرف نفاذ یافت

که بمضمون بلاغت مشحون قل انما حرم ربی الفواحش مساظر منها وما باطن پردگیان پرده گشا پرده نشین و شاهدان چهره نما خلوت گزین بوده به انامل عصیان نقاب بیشتری از خسار عفت باز ننموده دامن زن آتش غضب دادار بی نیاز نگردند و ساکنان خطه ایمان و مقیمان دارالسلامه ایقان بمضمون حقیقت نمون یا ایها الذین آمنوا انما الخمر و المیسر و الانصاب و الازلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون دست بآلت قمار دراز نکرده قبل از آنکه شطرنجی روزگار ایشانرا در روزمات مات و فیل بند حیرت و همیان هنگامه عصات ساخته معلوم شود که آنچه برده باخته اند سالک طریق اجتناب بوده و بهیچوجه پیرامون آن عمل شنیع نکردد و کل وجوه بیت اللطف و قمارخانه و چرس - فروشی و بوره فروشی ممالک محروسه را که هر سال مبلنهای خطیر می شد بتخفیف و تصدق فرقدسای اشرف مقرر فرمودیم و درین ابواب صدور عظام و علمای اعلام و فقهای اسلام و ثقیه انبیه علیجده مؤکده بلغن ابدی و طعن سرمدی که موشع و مزین بخط گوهر نثار همایون است بسلك تحریر کشیده اند میباید که آنمالیجاه بعد از شرف اطلاع بر مضمون رقم مطاع لازال نافذا فی الاقطار و الارباع مقرر دارد که در کل مجال تیول آن ایالت پناه ساکنین و متوطنین بقانون اطهر شریعت غر او طریق اطهر ملت بیضا ناهنج مناهج صلاح و سداد بوده مرتکب امور مذکوره نگردند و بدکاران را در حضور اهالی شرع و کلانتران وریش سفیدان محلات توبه داده و مرتکبین محرمات مذکوره را تنبیه و تأدیب و التزام بازیافت نموده هر گاه اشتغال بآن افعال ذمیمه نمایند بر نهج شرع مطاع حد جاری و مورد و واخذ و بازخواست سازد و چنانچه احدی باعمال شنیعه دیگری مطلع گشته اعلام نماید آن شخص را بنوعی تنبیه نماید که موجب عبرت دیگران گردد و آنمالیجاه بملت و جوهرات مزبوره چیزی بازیافت ننموده نگذارد که هیچ آفریده بدانجهت دیناری طمع و توقع نماید و خلاف کننده از مردوزن در درگاه الهی و محرومان شفاعت حضرت رسالت پناهی و مستحقان لعنت و نفرین ائمه طیبین صلوات اله علیهم اجمعین اهالی و اوباش را از کبوتر پرانی و گبرک دوانی و نگاهداشتن گا و قوچ و سایر حیوانات جهت جنگ و پرخاش که باعث خصومت

و عناد و انواع شورش و فساد است ممنوع ساخته سد آن ابواب را از لوازم شمارند و دقیقه‌ای در استحكام احکام مطاعه و اشاعه و اجرای اوامر شریفه فرو گذاشت نمایند و از جوانب بر این جمله روند و رقم قضایم معدلت مضمون را بر عموم خلایق خوانده بر سنگ نقش و در مساجد جامعه نصب نمایند و درین ابواب قدغن دانسته هر ساله رقم مجدد طلب ندارند و در عهده شناسند تحریر افی شهر شوال ختم بالخیر و الاقبال سنه ۱۱۰۶ (هزار و صد و شش) .

پادشاهان دهر را سرور	شاه سلطان حسین دین پرور
جوهر آمد ز کان عدل آن در	گوش گیتی زصیت او شد کر
چون در اسلام طبل شاهی زد	رقم نسخ بر مناهسی زد
حکم حتمی برای ترک حرام	کرد تبلیغ بر خسواس و عوام
فیض کامل شد	که بخلقان چو وحی نازل شد
خسرو کامکار عالیشان	صاحب جاه و رتبه رستمخان
چون بجریان حکم شد مأمور	شد منقش بحکمش این دستنور
باد از یمن ایزد متعال	اجر . . . اقبال
این رقم را بیادگار کشید	حسن حاجی و قعیسر سعید

شومشگاه علمداری از مطالعات فرهنگی

بنای چهارباغ اصفهان

از بنای چهارباغ دارالسلطنه اصفهان تا زمان سنه ۱۱۸۲ صد و هفتاد و شش سال است و از بنای میدان نقش جهان تا زمان مزبور که هزار و صد و هشتاد و دو باشد صد و هفتاد دیگر است از کتاب خطی وقایع السنین خاتون آبادی .